

Het door George Sterlin in 1650 vervaardigde academisch spreekgestoelte van de Middelburgse 'Illustre School'

Precies tien jaar geleden schreef ik in het tijdschrift *Studium voor Wetenschaps- en Universiteitsgeschiedenis* een stukje over het voormalige spreekgestoelte van de Illustre School te Middelburg, dat tot mijn verrassing in een katholieke kerk in Delft bleek te staan.¹ Dit Zeeuwse meubelstuk was daar terecht gekomen dankzij de verzameldrift van Karel Sluyterman (1863–1931), hoogleraar decoratieve kunst en ornamentleer aan de toenmalige Polytechnische School te Delft, de voorganger van de huidige Technische Universiteit.² In die hoedanigheid zette Sluyterman zich actief in voor de verbreiding van toegepaste kunst. Ter inspiratie voor zijn studenten legde hij een uitgebreide verzameling aan van kunstobjecten, variërend van stukken uit de Gouden Eeuw tot aan de Art Nouveau. Een deel van die kunsthistorisch bijzonder interessante collectie wordt nog steeds bewaard in het historisch depot van de Delftse universiteit, hoewel sinds de dagen van Sluyterman ook veel verloren is gegaan, bijvoorbeeld nog in 2008 bij een felle brand die toen het gebouw van de faculteit Bouwkunde teisterde.³

Het was dus in het kader van het aanleggen van zijn documentatiecollectie van oude Nederlandse meubelkunst en andere producten van kunstnijverheid dat Sluyterman in 1906 zijn oog had laten vallen op een aantal objecten uit de Middelburgse Abdij. Dat kerkcomplex werd in de jaren rond 1900 grondig gerestaureerd, waarbij onder meer het oude in verval geraakte auditorium van de Illustre en Latijnse School werd ontmanteld.⁴ Dat auditorium was sinds het einde van de zestiende eeuw gevestigd in een ruimte onder de Abdijtoren, een plek tussen de Nieuwe Kerk en de Koorkerk die nu ook wel wordt aangeduid als de 'Wandelkerk'. Wat in 1906 door Sluyterman uit Middelburg is meegenomen staat netjes opgesomd in het in 1922 uitgegeven deel over Zeeland van de *Voorlopige lijst van monumenten van geschiedenis en kunst*: 'Uit het auditorium zijn afkomstig: Preekstoel met voorbank (XVII A), psalmbord (midden XVIII, op een bord van de bonmeesters) en gedenkbord met tijdvers (1568), alles thans in het museum der Technische Hooge-

school te Delft'.⁵

In 1986 had ik al navraag naar deze objecten gedaan, nadat tijdens de voorbereidingen van het congres *Worstelende Wetenschap. Aspecten van wetenschapsbeoefening in Zeeland van de zestiende tot de negentiende eeuw* een originele foto van het spreekgestoelte in de Abdij tevoorschijn was gekomen. Maar dat navragen had toen niets opgeleverd. Alle in 1906 meegenomen objecten leken te zijn verdwenen.

De orateurstoel, gefotografeerd in de St. Hippolytuskapel te Delft, ca 1980.

Door toeval werd dus in 2008 ontdekt dat het Middelburgse academisch kathedraal in de St. Hippolytuskapel te Delft terecht was gekomen. Zo'n academisch kathedraal (destijds ook wel 'orateurstoel' genoemd) is een dubbel spreekgestoelte, bestemd voor academisch gebruik, met bovenin een plaats voor de hoogleraar of lector en direct

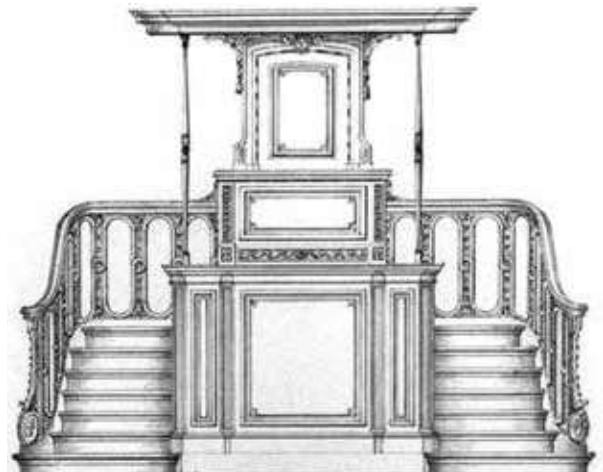

Dubbel katheder vervaardigd in de vroege zeventiende eeuw voor de Universiteit te Leiden. Academisch Museum UBL. Foto A. van Haaster.

Dubbel katheder vervaardigd in 1729 voor de Universiteit van Harderwijk. Foto uit 1903 door R. Ziegler uit Harderwijk. Foto Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

daaronder een meer bescheiden katheder, van waar een student zijn rede, gedicht of disputatie kon uitspreken. Dergelijke 'orateurstoelen' zijn tot in de negentiende eeuw vrij algemeen bij academische instellingen in gebruik geweest. Fraaie exemplaren zijn nog aanwezig in Leiden, Harderwijk en Gouda.⁶

Dubbel katheder ontworpen in 1777 voor de Sint Janskerk in Gouda, gebruik sinds 1784 als academisch spreekgestoelte door Latijnse School van Gouda. Illustratie uit: Van den Berg, *De Sint-Janskerk in Gouda* (2008).

De transformatie van een academisch meubel

De oplossing van het raadsel hoe het Middelburgse exemplaar in een katholieke kerk is terecht gekomen heeft opnieuw alles met Sluyterman te maken. De St. Hippolytuskapel op de hoek van de Oude Delft en de Nieuwstraat heeft namelijk van 1925 tot 1966 gefunctioneerd als Aula voor de toenmalige Delftse Technische Hogeschool. In dat kader is de oorspronkelijk middeleeuwse 'Heilige Geestkapel' in de jaren 1923-1925 gerestaureerd en volledig opnieuw ingericht.⁷ Als interieurdeskundige bij uitstek heeft Sluyterman hierbij de leiding gehad. Als auteur van het nog steeds gewaardeerde standaardwerk *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen* adviseerde hij vaker bij restauraties, waarbij hij niet schuwde om nieuwe historiserende betimmeringen te ontwerpen.⁸ Vijf jaar eerder was hij in Delft ook de grote stimulator geweest bij de restauratie van een oud pand voor zijn afdeling 'decoratieve kunst'.⁹ Waar Sluyterman in zijn col-

lectie de beschikking had over een heus academisch spreekgestoelte, lag het voor de hand dit opnieuw te gaan gebruiken. Sluyterman ontwierp bovendien een bijpassende historiserende betimmering en zo verhuisde de zeventiende-eeuwse Zeeuwse orateurstoel naar de 'nieuwe', geheel in oude stijl ingerichte Aula in de Delftse binnenstad. Opnieuw ging het meubel bij academische zittingen dienst doen. Alleen werd ditmaal de lager gelegen – oorspronkelijk voor de Middelburgse studenten bestemde – 'defendens'-katheder weggelaten.

Toen in 1966 de – toen nog steeds – Technische Hogeschool een grote nieuwe Aula op de nog verder te ontwikkelen Delftse campus aan de rand van de stad betrok, bleef Sluytermans interieur achter in de middeleeuwse kapel. Na een korte periode van verhuur aan de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden te Delft, werd de kapel betrokken door de lokale Rooms-Katholieke Kerk. En zo werd op 30 juli 1972 voor de eerste maal sinds de Reformatie weer een Heilige Mis in de kapel opgedragen. De Zeeuwse orateurstoel kreeg daarmee een compleet nieuwe bestemming. Op het meubel werden een crucifix en de letters 'Alpha' en 'Omega' aangebracht en door het aanbrengen van een messing luik met de afbeelding van het lam Gods werd het oorspronkelijk streng-calvinistische meubel ingericht als 'tabernakel' of 'sacramentshuis'. Het werd, kortom, de bewaarplaats van de geconsacreerde hosties, het heilig sacrament. Voorwaar een opmerkelijke transformatie.

Nieuwe ontwikkelingen

De reden om nu op dit spreekgestoelte terug te komen is de volgende. In mei 2015, bij een bijeenkomst in deze voormalige Delftse Aula, was mij door de koster van het gebouw verteld dat het voorstuk van het katheder (het voor disputerende studenten bestemde 'defendens'-gedeelte dat bij de herinrichting in 1925 niet was herplaatst) bewaard zou zijn gebleven op de zolder van de kapel. Die zolder was heel lastig toegankelijk, dus ik moest daartoe maar een keer terugkomen. Dat is er pas in de zomer van 2017 van gekomen. Inmiddels was ik door het Zeeuwsch Genootschap voorgedragen als Genootschaps-fellow bij het University College Roosevelt in Middelburg. Deze moderne universitaire instelling verzorgt – net

De 'Middelburgse' orateurstoel uit 1650, ingericht in 1972 als 'tabernakel' voor het bewaren van de hostie.

als de voormalige Illustre School – onderwijs in de academische onderbouw, te weten de bachelor-fase. Het leek me daarom een aardig idee om na te gaan of het mogelijk zou zijn om dit ongebruikte voorstuk van de oude orateurstoel weer naar Middelburg te krijgen, om daar opnieuw door studenten bij presentaties gebruikt te kunnen worden.

Maar helaas! Er bleek sprake te zijn van een levensgroot misverstand. Wat nog bewaard was

bleek een in de vroege jaren 1920 nieuw gemaakt onderdeel van de inrichting van de Aula te zijn. Het ging om een bijzettafel, die helemaal niets met het oude Zeeuwse meubel te maken had. De koster had kennelijk de oude afbeelding niet gezien, en mijn tocht naar Delft was dus voor niets geweest. Niettemin, een hernieuwde navraag bij de Technische Universiteit Delft, nu bij een nieuw team van universiteitshistorici, leverde niet eerder bekend beeldmateriaal op, waaronder de enig bekende foto van het academisch spreekgestoelte bij het uitspreken van een oratie.

Oratie uitgesproken in 1963 te Delft uitgesproken vanaf de 'Middelburgse' orateurstoel. Foto, Universiteit Delft.

Ook bleek bij nadere bestudering van het kathedraal dat de losse bodem waarop een hoogleeraar moest staan als een lade op verschillende hoogten kon worden ingeschoven, zodat iedere spreker – of die nu lang of kort was – even goed voor de dag kon komen. Ronduit verrassend was de vondst bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed van een kwalitatief zeer goede oude foto van de nog intacte orateurstoel, genomen kort na de verwijdering uit het Auditorium door de Middelburgse fotograaf Cornelis Henning.¹⁰ Hij trof het spreekgestoelte aan in de inmiddels al geres taureerde kloostergang, waar het op balken stond opgesteld, mogelijk in afwachting van het transport naar Delft. Vooral het vermiste kleine kathedraal voor de student-disputant kwam prachtig op deze foto uit.

De orateurstoel opgesteld op balken in de kloostergang van de Middelburgse Abdij. Foto gemaakt door Cornelis Henning te Middelburg, vermoedelijk kort voor het transport naar Delft. Foto, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

De Illustre School van Middelburg

Wat is er bekend over de context en het oorspronkelijke gebruik van dit Zeeuwse meubel? Voor een goed begrip daarvan herhaal ik hier nu globaal wat ik tien jaar geleden ook al in het tijdschrift *Studium* over de Middelburgse Illustre School en het kathedraal neerschreef.

We kennen de geschiedenis van die weinig florissante onderwijsinstelling vooral dankzij vroegere Zeeuwse geschiedvorsers die al vóór de vernietiging van het Middelburgse stadsarchief in 1940 het nodige hebben gepubliceerd of in notitieboekjes hebben afgeschreven: wederwaardigheden die nu niet meer zouden zijn te achterhalen. Gebaseerd op deze gegevens heeft Willem Frijhoff in 1986 een fraaie analyse geschreven van deze gedroomde Zeeuwse 'bijna-universiteit'.¹¹ Daaruit is duidelijk gebleken dat de Zeeuwse *Illustre School* van een ander – geringer – kaliber was dan bijvoorbeeld de Illustre Scholen in Amsterdam of Deventer, welke als volwaardige universitaire propedeutische opleidingen functioneerden, zij het zonder promotierecht. In Middel-

burg heeft zo'n volwaardige opleiding alleen maar kortstondig gefunctioneerd. Weliswaar is al vanaf het midden van de jaren 1590 af en toe geprobeerd om in Middelburg een heuse universiteit te stichten, maar dergelijke pogingen zijn telkens op niets uitgelopen, ondanks het feit dat in het afgescheiden gedeelte tussen de Nieuwe Kerk en de Koorkerk vanaf die jaren met ongeregelde frequentie academische voordrachten zijn gehouden.¹²

Het dichtst in de buurt kwam men in de jaren 1611-1620 toen in Middelburg de *Illustri Schola Theologica Reipublicae Middelburgensis* tot stand kwam: een calvinistisch seminarie, opgezet rond de theologische zwaargewicht Franciscus Gomarus. Maar na diens vertrek ging de opleiding als een nachtkaaars uit. Daarna bleef het stil tot de jaren 1648-1650, toen de meest serieuze poging werd ondernomen om in Zeeland een volwaardig *Athenaeum Illustré* tot stand te brengen. Op initiatief van de regenten Hendrik Thibaut en Jacob van Lansbergen (de zoon van de befaamde astronoom) werd in mei 1648 de Frans-Schotse predikant Alexander Morus te Genève beroepen als Frans predikant te Middelburg, met het vooruitzicht hoogleraar te worden aan de opnieuw te stichten 'Illustre School'. Morus, die al enige tijd zijn zinnen had gezet op een Nederlands professoraat, had eerder dat jaar al geprobeerd om hoogleraar te worden aan het zojuist tot universiteit verheven Harderwijks *Athenaeum*. Maar die poging mislukte, grotendeels door onhandig manoeuvreren van zijn zaakwaarnemer, de Leidse hoogleraar filologie Claude Saumaise (1588-1653), beter bekend onder zijn gelatiniseerde naam Salmasius.

Om Morus toch naar de Nederlanden te krijgen heeft Salmasius zich er daarna voor ingezet om de in 1620 teloorgegangene Middelburgse 'Illustre School' nieuw leven in te blazen. En hoewel dit uiteindelijk lukte, blijkt uit Salmasius' briefwisseling duidelijk dat Morus deze benoeming aan een in feite nog niet bestaand instituut als een schamele troostprijs heeft ervaren.¹³ Hoe dan ook, Thibaut en Van Lansbergen pakten door.¹⁴ Nadat Morus in september 1649 in Middelburg aan de slag was gegaan, werden er in augustus 1650 drie andere leerstoelen gecreëerd: één voor wijsbegeerte, een tweede voor rechten en een laatste voor geschiedenis. Op deze posten werden achtereenvolgens drie niet-Zeeuwen benoemd, te weten

Claude Legros de Saint-Hillaire (een andere beschermeling van Salmasius), George Craig (vermoedelijk uit Schotland) en Nicolaas Blancaert uit het Duitse Steinfurt. Aan de laatstgenoemde hoogleraar, die door zijn huwelijk met de Goese magistraatsdochter Maria Eversdyck toevallig in Zeeland was neergestreken, werd bovendien toegestaan om aan huis ook nog de mathematica en de politica te onderwijzen.

De Middelburgse abdijkerken: links van de toren de 'Nieuwe Kerk' en rechts daarvan de Koorkerk. Daartussen, schuin onder de toren, bevond zich het Auditorium van de Illustre School. ZA, ZI, II 546. Kopergravure uit Smallegange, Cronijk.

Dat er sprake was van een serieuze ambitie om een volwaardig *Athenaeum* tot stand te brengen, blijkt ook uit het feit dat in de zomer van 1650 een complete academische uitrusting werd aangeschaft. De Middelburgse stadrekeningen onthullen dat in dat jaar een heus academisch auditorium werd ingericht, en wel in het al eerder voor academische voordrachten gebruikte deel van de Abdij. Daar, in het gedeelte tussen de Nieuwe Kerk en de Koorkerk, werd ook het academisch kathedraal geplaatst. De maker en vermoedelijke ontwerper hiervan was de uit Schotland afkomstige schrijnwerker Joris (of George) Sterlin, die het dubbel spreekgestoelte uitvoerde in de sobere stijl die veel Nederlandse meubels uit het midden van de zeventiende eeuw kenmerkt. Volgens Kesteloo's notities uit de stadsrekeningen maakte Sterlin voor 64 ponden Vlaams 'een nieuwen stoel, bochten, banken en anders'.¹⁵ Gezien de gelijkenis met de oudere Orateurstoel van de Universiteit Leiden ziet het er naar uit dat de

Leidse Academie voor deze inrichting model heeft gestaan. Verder werden er voor de vier nieuw benoemde hoogleraren ook deftige toga's gemaakt. De stof voor deze 'rokken' was opnieuw in de stadrekening verantwoord.¹⁶ Voor 2 stuiver en 6 groten werd eveneens een pedelstok aangeschaft, waarvoor de zilversmid Arnout Haeck voor £8:16:3 een 'sulver beslag' maakte. Tot pedel werd Johannes Wielandt benoemd, vermoedelijk de koster van de Koorkerk. Abraham Blakkaert, die hem in 1654 opvolgde, was dat in elk geval wel. Zo'n gecombineerde functie zal ook gewoon praktisch zijn geweest. De koster moest er immers toch zijn om bij academische zittingen het auditorium in gereedheid te brengen. Waarom hem dus geen pedel maken, en hem met zijn staf voor de optocht van hoogleraren en curatoren plaatsen?

Kortom, toen de Zeeuwse Illustre School op 3 september 1650 met een academische plechtigheid en een maaltijd voor curatoren en lokale predikanten in de befaamde herberg 'De Roode Leeuw' werd ingewijd, leek een voorspoedige toekomst in het verschiet te liggen.

Niets was echter minder waar. De nieuwe Zeeuwse opleiding had niet onder een ongelukkiger gesternte kunnen beginnen. Want in november 1650 overleed geheel onverwacht Stadhouder Willem II, de grote beschermheer van regent Hendrick Thibaut, die het bewind in de stad geheel uit naam van de stadhouder had uitgeoefend. Na diens plotse dood probeerde de factie Thibaut-Van Lansbergen de regeringsmacht veilig te stellen, ondermeer door de rechten van het lokale kiescollege te beperken. Die politieke ingreep leidde echter tot een fel oproer onder de Middelburgse bevolking, dusdanig dat Thibaut en Van Lansbergen zich in juni 1651 gedwongen zagen om de stedelijke regeringsmacht af te staan. Van Lansbergens huis werd bij het oproer zelfs geplunderd en Thibaut werd dusdanig gemolesteerd, dat hij om het vege lijf te redden naar het Zuid-Nederlandse Spa moest vluchten.¹⁷

Deze grote politieke onrust had voor de prille Illustre School grote consequenties. De vanuit het buitenland aangetrokken professoren Craig en Legros de Saint-Hillaire werden in augustus 1651 ontslagen, formeel wegens gebrek aan studenten, maar het laat zich raden dat het wegvallen van de hun voornaamste protegés in de stedelijke regering de voornaamste reden is geweest, hoewel van de hoogleraar Legros de Saint-Hillaire ook

werd gezegd dat hij 'niet bequaam geoordeelt' werd vanwege de 'natuerlijke tale en hoogdravende studiën' die hij in zijn filosofische lessen ten gehore had gebracht. Alleen de theoloog Alexander Morus en de hoogleraar geschiedenis Nicolaas Blanckaert mochten voorlopig blijven. Dit overigens hangende de beantwoording van de vraag of de Illustre School wel voortgezet moest worden, 'dewijle ondervonde wort dat de goede hope en insichten die men in 't oprigten derselven geschept ende genomen had, niet overeenkomen met het gevolg'.¹⁸ Maar een inderhaast ingestelde commissie vond dat het 'vernietigen' van een opleiding die 'omtrent een jaar geleden met soveel fatsoen en kosten in wezen is gebracht' voor de stad 'noch eerlijk, noch respectabel' zou zijn.¹⁹ Dus werd de Illustre School 'op hope van verbeteringe' gecontinueerd, maar nu volgens een lijn uitgezet door de factie van Adriaan Veth, die de rivaliserende factie Thibaut op het regeringskussen was opgevolgd.

Die nieuwe lijn impliceerde dat de school werd voortgezet met docenten die uit de eigen beproefde Zeeuwse kring waren gerekruteerd en die er dus toch al waren. Zo mocht Johannes Wilmerdonx, rector van de Latijnse school te Middelburg sinds 1634, voortaan de leeropdracht filosofie op zich nemen. Evenzo werd aan de rechtzinnige Middelburgse predikant Willem Apollonius (die vóór 1651 een van Thibauts felste opposenten was geweest) gevraagd om naast Morus als tweede hoogleraar in de theologie op te treden.

Even tevoren had Veth er ook voor gezorgd dat de theologische opleiding met een goedkeuring van de Staten van Zeeland bekrachtigd werd, omdat 'doorgaens de ingesetenen van deese provincie meest geneghen zijn tot het studium theologicum'.²⁰ Dat nam niet weg dat school volledig uit de stadskas betaald diende te worden. Een nieuw reglement dat de collegeverplichtingen strak regelde, werd in december 1651 vastgesteld.²¹ Morus, met wie het allemaal begonnen was, hield het echter in Middelburg voor gezien en vertrok in het voorjaar van 1652 naar Amsterdam, waar hij korte tijd later als hoogleraar aan het *Athenaeum Illustre* werd verbonden, dit ondanks zijn inmiddels verre van onbesproken levenswandel.

Zoals Frijhoff eerder constateerde, werd de prille Middelburgse Illustre School door deze

maatregelen in feite een verlengstuk van de lokale Latijnse School. Maar ook in die hoedanigheid hield de school het niet lang vol. In 1666 werd het experiment officieel beëindigd.²² Na een politiek gemotiveerde, maar opnieuw mislukte heroprichting in de jaren 1676-1678, duurde het tot 1709 alvorens de school een meer permanent karakter kreeg. Toen echter functioneerde de Middelburgse Illustre School vooral als een statusverhogend element voor de lokale predikanten, die het afslaan van een beroep naar elders vaak met een hoogleraarsbenoeming aan deze 'Doorluchtige' instelling beloond zagen, zonder daar een tegenprestatie van enig belang tegenover te hoeven stellen.²³

Theologische disputatie, gehouden op 11 februari 1655 in het Auditorium van de Illustre School te Middelburg, door Samuel Panneel, onder het presidium van de hoogleraar Willem Apollonius. Foto Universiteit Bibliotheek Amsterdam.

Het auditorium en de Latijnse School

Ondertussen was het Auditorium ook in formele zin door de Latijnse School in gebruik genomen. Petrus Surendonck, een in 1691 nieuw aangetreden rector, had het auditorium een duidelijke functie gegeven in het decorum van de Latijnse School: eerst door er zelf zijn oratie bij de aan-

vaarding van zijn ambt uit te spreken, maar vooral ook door het auditorium vanaf die tijd te gebruiken voor de half-jaarlijkse promoties *ad academiam*. In zo'n plechtigheid werden met een speciaal stempel voorziene prijsboeken als een soort getuigschrift *avant la lettre* aan de diverse leerlingen uitgereikt.²⁴ Van iedere leerling werd daarbij als dank verwacht dat hij een in het Latijn gestelde *gratiam* of dankrede uitsprak. Over de invoering van dit gebruik rapporteert Voegler in

Het gebouw van de Latijnse School in de 18de eeuw. Uit Cronijkalmanak. ZA, ZG, ZI, II 679.

zijn in 1894 gepubliceerde geschiedenis van de Middelburgse Latijnse School. Aan het nu verdwenen notulenboek had hij het volgende ontleend:

'Op den dag der promotie kwamen curatoren bijeen in het gebouw [van de Latijnse School]. De praemia werden getekend en de lijst der promovendi vastgesteld. Daarop trok men in optocht naar het auditorium. Vooraf gingen twee stadsborden [in statiemantels] in een houten bak dragende de prachtig gebonden en met het stadswapen versierde prijzen. Dan volgden het college van curatoren, rector en praeceptoren, de candidati academicae en ten slotte de overige leerlingen. In het auditorium aangekomen, opende de rector met een zwierigen welkomstgroet de plechtigheid. Dan hielden de kandidaten hunne oraties. [...] Voorts werden door den president-curator de prijzen uitgedeeld, de namen der gepromoveerden door den rector voorgelezen, waarna deze den actus met eene oratie besloot'.²⁵

De onbekende auteur van *Zeelands Chronyck*

Almanach uit 1780 vermeldt bij de beschrijving van de Latijnse School eveneens deze gang van zaken, maar weet bovendien nog te melden dat de leerlingen die naar de academie promoveerden hun in het Latijn gestelde dankwoord uitspraken vanaf het 'hoogste gestoelte', terwijl de leerlingen van de lagere klassen 'van het laagere gestoelte hunne dankzeggingen in dezelfde taale, door-gaans in dichtmaat' ten gehore brachten.²⁶

In deze hoedanigheid is de nu in Delft teruggevonden orateurstoel voor het laatst gebruikt in 1867, toen de gewoonte om prijsboeken uit te reiken door het Stedelijk 'Gymnasium' (de opvolger van de Latijnse School) werd afgeschaft.²⁷ Bij de Illustre School was het al eerder afgelopen. De laatste oratie van een Zeeuwse hoogleraar werd in 1810 vanaf deze kansel uitgesproken.²⁸ Gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw stond het auditorium te verstoffen, totdat het geheel omstreeks 1905 bij een restauratie van de Abdij is ontmanteld en de dubbele kathedraal dus naar Delft verhuisde, om daar uiteindelijk in de middeleeuwse kapel op de hoek van de Nieuwstraat en de Oude Delft te belanden: eerst om hersteld te worden in zijn academische waardigheid, en na 1972 als voornaam element in de katholieke eredienst. Al met al is deze Zeeuwse orateurstoel een mooi voorbeeld van het gegeven hoezeer de betekenis van een object door de tijd heen enorm kan veranderen.

Noten

- 1 H.J. Zuidervaar, 'Van Calvinistische orateurstoel tot Katholieke tabernakel. De wonderlijke Lotgevallen van een kathedraal van de Middelburgse 'Illustre School' uit 1650', *Studium* 1:1 (2008), 62-69.
- 2 Zie voor Sluyterman als hoogleraar en ontwerper van meubels en boekbanden, J. Hilkhuisen, *Delftse Art Nouveau. Onderwijs en ontwerp Adolf le Comte (1850-1921), Karel Sluyterman (1863-1931) en Bram Gips (1861-1943)* (Assen/Zwolle 2001).
- 3 Henny de Lange, 'Zwarte dag voor de architectuur', *Trouw*, 14 mei 2008.
- 4 Zie voor deze jarenlange restauratie rond 1900: J.C. Dekker (red.), *De Abdij van Middelburg* (Utrecht, 2006).
- 5 *Voorlopige lijst van monumenten van geschiedenis en kunst*. Deel 6: *De provincie Zeeland* (Utrecht, 1922), 139.
- 6 Leiden: Aula academiegebouw; Harderwijk: stadsmuseum; Gouda: St Janskerk (orateurstoel van de voorma-

lige Latijnse School). Zie voor dit laatste spreekgestoelte Bianca van den Berg, *De Sint-Janskerk in Gouda: een oude stadskerk volgens een nieuw ruimtelijk plan* (Hilversum 2008), p. 130.

- 7 F. Westendorp, H.S. Halo en T.K.L. Sluyterman, *De Technische Hoogeschool te Delft van 1905 tot 1930* (Delft, 1930), 23-26. In het dossier over de restauratie van de kapel bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (destijds bekend als kapel van het meisjeshuis aan de Oude Delft), wordt niets over de herkomst van het spreekgestoelte gemeld. Wel blijkt dat de eerste plannen tot inrichting van de kapel tot 'vergaderzaal van den Senaat' uit 1921 dateren.
- 8 T.K.L. Sluyterman, *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen* ('s-Gravenhage, 1917-1918). Herdrukt in 1925 en 1979.
- 9 T.K.L. Sluyterman, *Het huis van ouds genaamd Portugal te Delft: ingericht voor het onderwijs in de decoratieve kunst aan de Technische Hoogeschool* ('s-Gravenhage, 1917).
- 10 De fotograaf Cornelis Henning was werkzaam te Middelburg in de periode 1896-1939.
- 11 W. Frijhoff, 'Zeelands universiteit: hoe vaak het mislukte en waarom', *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen* 1986, 7-41.
- 12 H.J. Zuidervaar, 'Zeeuws preacademisch erfgoed. Een filosofische disquisitie uit Middelburg uit de late zestiende eeuw', *Zeeland* 18:2 (2009), 50-56.
- 13 Voor de pogingen om Alexander Morus aan de Universiteit van Harderwijk benoemd te krijgen, zie: Hans de Waardt, 'Academic Careers and Scholarly Networks', in: Wiep van Bunge (ed.), *The Early Enlightenment in the Dutch Republic, 1650-1750* (Leiden, 2004) 19-37, i.h.b. 23-29. Zie ook: F.F. Blok, *Isaac Vossius en zijn kring* (Groningen, 1999), 236-244 en Dirk van Miert, *Illustrer Onderwijs. Het Amsterdamse Athenaeum in de Gouden Eeuw, 1632-1704* (Amsterdam, 2005), 65-69.
- 14 In 1650 is door hen ook geprobeerd om de Utrechtse hoogleraar theologie Carel de Maets (1597-1651) aan de Illustre School te verbinden. Deze was van 1629-1636 predikant te Middelburg geweest. Vgl. *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* 8 (1930), kol. 1094-1096.
- 15 H.M. Kesteloo, 'De Stadsrekeningen van Middelburg, VII, 1675-1700', in: *Archief van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, 8-4e stuk, 1901, 47-49. In 1642 had 'George Sterlin, schrijnwerker' ook een meubelstuk geleverd aan de Zeeuwse Staten (Zeeuws Archief, Repertorium Hof, grossa 2, summa 10).
- 16 De letterlijke tekst is in afschrift bewaard gebleven: 20 aug 1650: 'Is nae deliberatie goetgevonden en verstaen tot coste van de stadt te laten maecken swarte lakene

rocken met fluweele oft satijne fenten voor de drie professoren der Illustre Schole binnen dese stadt. Mitsgaders eenen gelijcken rock edogh van minder lengte en valeur als de voorgaende met satijne bombasque fenten voor den pedel. Alsmede een stock met silver tot verscheyden plaetsen beslaghen om bij deselve Pedel in 't leijden der professoren en andere gequalificeerde personen uijt en in 't auditorium als andersints gebruijckt te worden' (Zeeuws Archief, FA Schorer 992).

- 17 M. van der Bijl, *Idee en interest: voorgeschiedenis, verloop en achtergronden van de politieke twisten in Zeeland en vooral in Middelburg tussen 1702 en 1715* (Groningen, 1981), 17-19.
- 18 Eigentijds afschrift uit de 'Notulen ten Rade' van de stad Middelburg, in: Zeeuws Archief, FA Schorer 992.
- 19 Ibidem.
- 20 Ibidem.
- 21 Ibidem.
- 22 Frijhoff, 'Zeelands universiteit', 10. Vgl. de ontslagbrief met vereerend getuigenis afgegeven door Burgemeesters, Schepenen en Raden van Middelburg aan de hoogleraar Nicolaas Blankaert, 28 Sept. 1666 (Tresoar, Leeuwarden, sign. 409 Hs.2).

- 23 Ibidem, 13. Zie ook: 'Echte berichten wegens den oorsprong, aanwas en tegenwoordigen staat van het Illuster Latynsch Gymnasium te Middelburg, in Zeeland', *De Letter-, Konst- en Boekbeschouwer* 12 (Febr. 1764), 99-114, i.h.b. 100, waar gemeld wordt dat op dat moment het auditorium alleen nog voor lessen werd gebruikt door W.O. Reitz, de Rector van de Latijnse School.
- 24 Vgl. J. Spoelder, *Prijsboeken op de Latijnse school: een studie naar het verschijnsel prijsuitreiking en prijsboek op de Latijnse scholen in de Noordelijke Nederlanden, ca. 1585-1876, met een repertorium van wapenstempels* (Amsterdam, 2000).
- 25 J.G. Voegler, 'Geschiedenis van het Middelburgsch Gymnasium van 1365-1894', *Archief, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 7 (1894), 203-553, i.h.b. 415-416. Ook verschenen als overdruk met eigen paginering (Middelburg, 1894), 117-118. Deze gang van zaken staat ook vermeld in *Zeelands Chronyk Almanach* 1780, 330.
- 26 *Zeelands Chronyk Almanach* 1780, 323-343, i.h.b. 330-332.
- 27 Voegler, 'Geschiedenis', 425.
- 28 Frijhoff, 'Zeelands universiteit', 35: Elias Carel d'Engelbronner, rector LS 1809; Prof. Phil. & Jur. 1810.